

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2021 йил 1 сон

yaxshilanadi, organizmning barcha sistemalari faoliyati ham takomillashadi. Jismoniy tarbiya darslarining samaradorligi ham aynan shunda namoyon bo'ladi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. A.T. Sodiqov. 1-4 sinflarda jismoniy yuklamani me'yorlash. Dissertatsiya. Toshkent-1996.
2. A. Abdullayev. Jismoniy madaniyat nazariyasi va uslubiyoti. 1-jild. Farg'ona -2017.
3. A. Abdullayev. Sh Xonkeldiyev Jismoniy madaniyat nazariyasi va uslubiyoti. Toshkent-2005.
4. K.Azimov. K. Sobitov. Sport fiziologiyasi . Darslik. Toshkent-1993.

BOLALARNI DASTURLASHGA BO'LGAN LAYOQATINI ANIQLASH

Bahromova Muhayyo Mansurjon qizi

Namangan Davlat Universiteti, Informatika kafedrasi o'qituvchisi

Tel.:934954263

email: muhayyo405@mail.ru

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada kelajak kasbi deya e'tirof etilayotgan, bugunning eng serdaromad sohalaridan biri bo'lgan dasturlash sohasiga bo'lgan qiziqishni bolalarda qanchalik erta aniqlanishi hamda rivojlanishiga e'tibor berilishi, ertaga shunchalik kuchli dasturchining paydo bo'lishiga olib kelishi haqida yoritilgan. Bolalarda dasturlashga bo'lgan qiziqishni aniqlashning samarali usullari ko'rib chiqilgan.*

***Kalit so'zlar:** Dastur, sinov, bola, tushuncha, dunyoqarash, ong, rivojlanish, layoqat, texnika, xotira.*

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СООТВЕТСТВИЯ ДЕТЯМ ДЛЯ ПРОГРАММИРОВАНИЯ

Бахромова Мухайё Мансуржон қизи

Наманганского государственного университета,

Преподаватель кафедры информатики

Tel.:934954263

email: muhayyo405@mail.ru

***Аннотация:** В этой статье обсуждается раннее выявление и развитие интереса к программированию, одной из самых прибыльных областей сегодняшнего дня, которая признана будущей профессией, ведущей к появлению такого сильного программиста завтра. Рассмотрены эффективные способы определения интереса детей к программированию.*

***Ключевые слова:** программа, тест, ребенок, концепция, мировоззрение, разум, развитие, способности, техника, память.*

DETERMINATION OF CHILDREN'S APPROPRIATE FOR PROGRAMMING

Bahromova Muhayyo Mansurjon qizi

Namangan State University, Lecturer of computer science department

Tel.:934954263

email: muhayyo405@mail.ru

***Annotation:** This article discusses the early detection and development of interest in programming, one of the most lucrative fields of today, which is recognized as the future profession,*

leading to the emergence of such a strong programmer tomorrow. Effective ways to determine children's interest in programming are considered.

Keywords: *Program, test, child, concept, worldview, mind, development, ability, technique, memory.*

Kirish. Insoniyat o'zligini anglabdiki, farzandini yoshligidan biror hunarga o'rgatish, uni biror kasbga qiziqtirishga katta e'tibor bergan. Ayniqsa, bu sharqona mentalitetga xos bo'lib, tarbiyaning muhim uzviy qismi deb bilingan. Ota-bobolarimiz tomonidan bolaning o'zini tutishi, jismoniy rivojlanishi, xarakteridan kelib chiqib uni u yoki bu kasbga yo'naltirilgan. Tobora taraqqiylashib borayotgan ayni zamonda esa, dasturlash sohasi kelajak kasbga aylanib ulgurdi. Bolalarni dasurlashga bo'lgan qiziqishini o'z vaqtida aniqlab unga sayqal berish, yoki maqsadsiz bo'lib ko'ringanlarni bugunning eng serdaromad sohasi sifatida dasturlashga yo'naltirish hozirgi dolzarb masalalardan biridir. Chunki, O'zbekistonda IT (Informatsion texnologiyalar) sohasidagi mutaxassislariga ehtiyoj juda yuqori.

Dunyoda hammaning biror-bir ishga qobiliyati bor. Bir bola rasmni yaxshi chizsa, boshqasi yaxshi kuylaydi. Ko'pchilik ota-onalarni farzandlarining qobiliyati, unda rivojlantirish kerak bo'lgan xususiyat bor yoki yo'qligi qiziqtiradi. Odatda maktabga borgunga qadar bolaning nimalarni afzal ko'rishi shakllanib bo'ladi, ammo boshlang'ich sinflarda, hatto undan kattaroq yoshda ham bolaning qobiliyati yuzaga chiqishi mumkin. Kattalar ko'proq san'at sohasiga, chet tillarini o'rgatishga adabiyot va tasviriy san'at sohasidagi ijodiy qobiliyatga ahamiyat beradilar. Bolaning sinovlar o'tkazishga moyilligiga, tashkiliy va yetakchilik qobiliyatlariga kamdan-kam e'tibor beriladi. Ko'pincha bu sohadagi ijodkorlik kattalar tomonidan rag'batlantirilmaydi va bola sho'x, to'polonchi sifatida qabul qilinadi. Har bir bola iste'dodli bo'ladi, ularni esa qo'llab-quvvatlash va qobiliyatini rivojlantirish kerak. Ularning qobiliyatlari qaysi sohaga yo'nalganligini o'z vaqtida aniqlab, uni rivojlantirish ota-ona zimmasidagi muhim vazifalardan biri bo'lib hisoblanadi.

asosiy qism. Iqtidorli bolalar tengdoshlariga qaraganda aqliy qobiliyatlari yuqori va intellektual, jismoniy, ijodiy yoki boshqa qobiliyatlari bilan ajralib turadi. Ularni turli usullardan foydalangan holda diqqat bilan kuzatib aniqlash mumkin.

Fan-texnika hamda tibbiyot rivojlangan ayni zamonda bola qobiliyatini aniqlashning qator usullari bor. Masalan, bolaning barmoq izlari orqali. Olimlar uzoq yillar davomida olib borilgan ilmiy izlanishlari natijasida bolaning tug'ma qobiliyatini uning barmoq izlari orqali bilish mumkin degan xulosaga keldilar. Insonning genetik xususiyatlari, noyob biometrik ma'lumotlari ushbu izlarga yashiringan bo'lib, u chaqaloqda ona qornidagi rivojlanish davrida shakllanadi. U inson umri davomida o'zgarmaydi va boshqa biron-bir takrorlanmaydi. Umuman, inson terisi va barmoq izlarining shakllanishi uning asab tizimi bilan birgalikda bir kurtakdan rivojlanadi. Shuning uchun ham u insonning fiziologik hamda psixologik xususiyatlarining o'zaro bog'liqligini ko'rsatuvchi mustahkam genetik asos bo'la oladi. Bunda barmoq uchlaridagi chiziqlar o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. E'tiborli tomoni shundaki, inson terisi hatto kuyib qolgan taqdirda ham teri sog'ayib, aynan eski chiziqlari holatida qayta tiklanadi. Shu sababli, insonning barmoqlaridagi chiziqlari kombinatsiyalaridan organizmning

barcha tizimlari faoliyatining o'ziga xosliklari haqida xulosa qilsa bo'ladi. Shundan kelib chiqib 5-10 yoshli bolalarni genetik testdan o'tkazish foydalidir¹⁹.

Ota-onalar o'zlarining farzandlari imkoniyatlari haqida, ularni kuzatish orqali ham osonlikcha tasavvurga ega bo'lishlari mumkin. Buning uchun bolaga o'yinlar tanlovini taqdim etiladi. Bola qanday rol o'ynashni yaxshi ko'rishiga diqqat qilinadi. Bolaning ijodiy salohiyatini, uning hissiy va ruhiy holatini o'rganish uchun esa "Mavjud bo'lmagan hayvon" usulidan ham foydalanish mumkin. Shuningdek, bola bilan birgalikda faoliyat olib borish shubhasiz, ijodiy faollikni va iste'dodni rivojlantiradi.

Bolaning intellektual rivojlanish darajasini turli psixologik testlar yordamida ham aniqlash mumkin. Bunday testlar orasida eng samaralilaridan biri bu Wexler testidir. Wexler testi asosan tibbiyotda insonning ruhiy holatini aniqlash, uning natijasi bo'yicha davolash usulini tanlash uchun ishlatiladi. Biroq Wexler-5 versiyasi aynan bolaning iqtidorini aniqlashga qaratilgan.

Shuningdek, Gildfordning bolalar ijodiyoti sinovlari, 5 yoshdan oshgan bolalarda og'zaki ijodiy fikrlash va qobiliyatlarni baholash uchun mo'ljallangan sinovlar, S.Rimm tomonidan iste'dod va qiziqishlarni aniqlash uchun taklif qilingan sinov, T.Ruki tomonidan ijodiy yo'nalishni aniqlash uchun yaratilgan Pensilvaniya testi kabilar turli xil qobiliyatlarni ochib beradi. Psixologlar va o'qituvchilar boshqa testlar va so'rovnomalardan foydalanishlari yoki o'z usullarini yaratishlari ham mumkin.²⁰

Iqtidorli bolalarning ajralib turadigan ba'zi xususiyatlari:

- Katta so'z boyligi. Ular juda yoshligidan gapira boshlaydi
- Barcha ma'lumotlarni tezda eslab qolish, ko'p savol berish
- Mustahkam xotira, mavjud bilimlardan foydalanish qulayligi
- Juda qiziquvchanlik, obyektlarga osongina uzoq vaqt diqqatni jamlash
- Keng dunyoqarash, dunyoda sodir bo'ladigan barcha narsalarga qiziqish
- Muammoni hal qilishga qiziqish, ko'pincha savoldan to'g'ridan-to'g'ri yechimga o'tiladi va oraliq bosqichlar e'tiborga olinmaydi
- G'ayrioddiy tasavvur
- O'qish qobiliyatining erta paydo bo'lishi
- Kuchli his-tuyg'u, o'ziga xos fikr, o'ziga xos hazil tuyg'uga ega bo'lish
- Odatiylikni yoqtirmaslik

Taqdim etilgan xususiyatlardan birining namoyon bo'lishi bolani qobiliyatli deb hisoblashga asos bo'lmaydi, ammo unga diqqat bilan qarashga majbur qiladi. Iqtidorli bolalarni to'g'ri tarbiyalash - ularning iqtidorini, ko'nikma va bilimlarini yanada oshirish imkoniyatini imkon qadar ko'proq ochib beradi. Ma'lumki, turli xil nazariyalarga muvofiq yaratilgan bir necha o'nlab ilmiy qobiliyatlar mavjud. Tushunchalarning xilma-xilligi turli iste'dodlarning tabiatlari ham murakkab ekanligini aks ettiradi. Bu esa, iste'dodning namoyon bo'lishi uchun barcha umumiy standartlar va rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishning mumkin emasligidan dalolat beradi. Bolaning umumiy aqliy darajasi va maxsus qobiliyatlarining o'rtasidagi jiddiy tafovutlar tez-tez uchrab turadi. Psixologlar va

¹⁹ <http://www.testolog.uz/newws/189>

²⁰ <https://ikid.uz/bola-qobiliyatini-aniqlash-testi/>

o'qituvchilarning kuzatuvlariga ko'ra, iqtidorli bolalarni o'qitish va tarbiyalashda ularning qobiliyatlarini, shuningdek, ularning ijtimoiy moslashuvini har tomonlama rivojlantirish uchun imkoniyat berish muhimdir, chunki nostandart, o'ziga xosligi va tengdoshlaridan farqlari tufayli ular ko'pincha boshqalar bilan muloqotda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Yuqoridagi usullar bolaning qobiliyati qaysi sohaga yo'nalganligini 70-80 foizga aniqlashga yordam beradi. Ular orasida dasturlashga layoqati bo'lgan bolalar alohida ajralib turadi. Ularning boshqarishga moyilligi, shuningdek natijasini ko'z-ko'z qilishni istamasligi e'tiborli jihatlardandir. Bo'lajak dasturchilarning turli IQ testi natijalari ham 90-100 foizga yaqin bo'ladi. Ularda matematika, xususan logikaga bo'lgan qiziqish tabiiy hisoblanadi. Ular barcha sohada tengdoshlaridan oldinda bo'ladi. Quyidagicha alohida rivojlanish xususiyatlariga ega:

- ✓ Materialni individual sur'atlarda o'zlashtirishi
- ✓ O'ziga xos va nostandart yechimlarni taklif qilishi
- ✓ Vazifalarni tengdoshlaridan ko'ra qiziqroq amalga oshirishi
- ✓ Noodatij kun tartibiga moyilligi

Psixologlarning fikriga ko'ra iqtidorli bolalar yuqori o'qish qobiliyati hamda yaxshi baholarga ega bo'lishadi. Ular ko'pincha qiziquvchan, faol va o'zlarini qiziqtirgan har qanday savolga javob topa oladigan bolalar sifatida ajralib turadi. Faqat bu qiziqishga o'z vaqtida javob berib to'g'ri yo'naltirish kerak. Shu o'rinda, boladagi tug'ma qobiliyatlarning har biri ham ijobiy ma'no kasb etavermaydi. Ota-onalar shuni e'tiborsiz qoldirmasliklari kerakki, bolaning kelajagi uchun salbiy ta'sir ko'rsatuvchi qobiliyatlar ham mavjud. Bunday qobiliyatga ega bolalar o'zlarining tengdoshlariga qarshi noan'anaviy fikrlashlari va hayotiy vazifalarni g'ayrioddiy qo'llashlari bilan ajralib turishadi. Qobiliyat shu yo'sinda o'sib borsa, bunday odamlarni daho sifatida emas, balki isyonchi sifatida ko'rish mumkin. Va ko'pincha ular bu isyon uchun mahkum bo'lishadi. Ba'zida bunday rivojlanishga bola tomonidan berilgan savollarning doimiy javobsiz qolishi hamda e'tiborsiz qoldirilgan harakatlar olib keladi. Kichik bir yondashuv bilan qobiliyat bola uchun sovg'aga aylanishi mumkin. Va yoki aksincha, uning hayotiga xavf tug'dirishgacha olib keluvchi sabab ham o'zining qobiliyati bo'lishi mumkin. Ota-bobolarimiz tomonidan bejizga bola tarbiyasini nozik masala sifatida qaralmagan. Demak, urushqoq va to'polonchi bolani daho sifatida tarbiyalash mumkin edi. Lekin, hech qachon kech bo'lmaydi. Faqat yoshga qarab ta'lim va tarbiya berish metodi o'zgaradi xolos.

Hozirda, iqtidorli bolalarni aniqlash, o'qitish va qo'llab-quvvatlash ko'plab mamlakatlarda maxsus ishlab chiqilgan davlat dasturlari orqali amalga oshiriladi. Iqtidorli bola har qanday oilada, uning a'zolarining maqomi va ijtimoiy mavqeyidan, moddiy va mulkiy boyligidan qat'iy nazar tug'ilishi mumkin.²¹ Iqtidorli bolalar intensiv va doimiy pedagogik yordamning yetishmasligi tufayli yuqori yutuqlarni namoyish qila olmaydilar. Ular bosim, tazyiq, baqiriqlarga toqat qilmaydi va bu muammoga olib kelishi mumkin. Bunday bolada sabr-toqat, qat'iyatlilik va tirishqoqlikni tarbiyalash qiyin. Ular vaqt va makonni bemalol boshqarishlari, kengaytirilgan o'quv dasturiga muvofiq o'qishlari va o'qituvchidan individual g'amxo'rlik va e'tiborni his qilishlari kerak. Agar iqtidorli bolaga vazifani bajarishda shoshilmaslikni o'rgatib, biridan ikkinchisiga sakrash ta'qiqlansa, u hodisalar orasidagi bog'liqlik sirini yaxshi anglab yetadi va kashfiyotlarni amalda qo'llashga o'rganadi. Berilgan g'oya va takliflarni tahlil qilish, muammolarning mohiyatini chuqur o'rganish uchun asos

²¹ Magarshak Yu.B. Innovatsion shizofreniya//NG-Science.2009. S.11.

hisoblanadi. Tabiiy qiziquvchanlik esa tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Aynan shu qiziquvchanlikni mantiqiy idrok bilan izchil bog'lansa, bolaning dasturlashga bo'lgan moyilligi ortib boradi. Jarayon turli kompyuter o'yinlari orqali amalga oshirilsa yanada samaradorlikka erishish mumkin. Chunki, nafaqat bolalarning balki butun boshli insoniyatning zamonaviy texnologiyalar, axborot vositalariga bo'lgan qiziqishi yuksak. Ushbu yuksak qiziqishdan to'g'ri va oqilona foydalanish, asosan, ota-onalar shuningdek tarbiyachi, o'qituvchilar zimmasidadir.

Xulosa. Demak, bo'lajak dasturchilarni kimlarni orasidan izlash kerak? Ular kamdankam holatlarda o'rta qatlamda bo'lishadi. Ko'pincha yo o'ta aqlli, allaqachon ota-onasini faxrlantirishga ulgurgan bolalar. Yoki aksincha, eng urushqoq hamda bo'ysunmas, qoidalarni yoqtirmaydiganlar. Ularni to'g'ri tarbiyalash orqali kelajakda yaxshi mutaxassisga ega bo'lish mumkin. Bir narsa muhimki, bolani dasturlashga bo'lgan layoqatini imkon qadar erta aniqlash kerak. Zero, u so'nib ulgurmasin. Lekin, "Men farzandimni dasturchi bo'lishini xohlayman"-degan har qanday ota-ona maqsadiga erishishi mumkin. Faqat hammasi o'z harakatlariga bog'liq. Farzandga turli mantiqiy o'yinlarni taklif qilish orqali asta-sekin sohaga olib kiriladi. Ulardan eng sodda va dastlabkisi tana a'zolarining o'ng va chap qismlarini boshqarishda chalkashtirish. O'z tanasiga adashmay to'g'ri buyruq bergan bosh miya yarimsharlari asta-sekin rivojlana boshlaydi. Yoki narsa-buyumlar orasidan ortiqchasini aniqlash ham bolada mantiqiy fikrlashni hosil qiladi. Kimdir rangi bo'yicha ortiqchasini izlaydi, kimdir esa shakli, boshqasi ishlatilishiga qarab. Bu ularning dunyoqarashidan kelib chiqib jajji ongida akslanadi. Mantiqiy o'yinlar bolaning intellektini rivojlantirishga hissa qo'shadi, unga narsalarga turli tomonlardan qarashga, dunyoni qutidan tashqarida idrok etishga o'rgatadi. Shuni unutmaslik kerakki bolalar faqat to'g'ri topishni, rag'batni istaydi. Ularda qilgan xatosidan xulosa chiqarish hali shakllanmagan. Shuningdek, jarayonni o'yin tarzida olib borilishi o'zlashtirish samaradorligini bir necha barobarga orttirishi barchaga ma'lum. Agar bu kompyuter yoki mobil qurilma o'yini bo'lsa, unda bolani o'yinga jalb qilish emas, aksincha belgilangan vaqt tugaganida uni o'yindan chiqarib olish muammosi yuzaga chiqadi. Chunki o'sayotgan organizmga qurilma o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmasligi kerak. Demak, vaqtni hisobga olgan holda qulflanuvchi maxsus o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Magarshak Yu.B. Innovatsion shizofreniya//NG-Science.2009. S.11.
2. <http://www.testolog.uz/newws/189>
3. <https://ikid.uz/bola-qobiliyatini-aniqlash-testi/>

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING BILISH FAOLIYATINI O'STIRISHDA GEOMETRIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISHNING O'RNI

G'ofurova Mahfuza

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishlarini o'stirish, bilish faoliyatini rivojlantirish yo'llari va usullari geometrik masalalarga boglangan holda yoritilgan.

Kalitso'zlar: bilishga bo'lgan qiziqish, o'quv faoliyati motivi, bilish faoliyatini rivojlantirish yo'llari.